

MÉNES ANDRÁS

Nevelhető-e a felnőtt?

A gyermeknevelésnek rengeteg változata lehet, de bárhogya is döntsünk, az az érzésünk: a villanszerelőtől kezdve a rendőrig mindenki jobban tudja, hogyan kellett volna tennünk ezt vagy azt a gyermekekkel. Varga Zoltán könyve nem is tanácsot szeretne adni, hanem irányt mutat. Komoly, ötven esztendőös pszichoterápiás gyakorlattal, példákön keresztül láttatja, hogy mire kell odafigyelni és mi az, ami feleslegesen aggasztja a szülőt és a gyereket.

A gyermeklélektan, mint tudomány, aprólékosan foglalkozik a gyermekek világképével, annak milyenségével és a lehetséges megismerésével. Jean Piaget munkássága óta sokat tudunk erről. Például azt, hogy egy gyermek másképp látja a világot. Nem kevésbé okosak, hanem másféleképpen okosak. És természetesen másféleképpen is buták. Véleményük az, hogy a fák indítják útnak a szelet, és a golyó is tudja vagy éppen nem tudja, hogy ő most gurul. Másként állnak az okokhoz, és másként állnak az okozatokhoz.

- Ki szoktál kapni? – kérdezzük az ötévest.
- Nem – így a válasz.
- Mikor kaptál ki utoljára? – kérdezzük ismét.
- Ma reggel – kaptuk a feleletet.

A kisgyerek nem érez ellentmondást. Más és másképp tudnak vagy nem tudnak, mint a felnőttek. Csak lassan alakul a gondolkodásuk felnőtt gondolkodássá. A felsőbb életkoroknak már nincs speciális látás- és élménymódja. Az okság elve bizony vastörvény. A mese az mese, a valóság az valóság. Az autonóm erkölcs, azaz hogy a szabály betartásának nem a „törvényhozó személy”, hanem a belső „meggyőződés” a mozgatója, „az én vezérem bensőmből vezérel” kialakulása, valamint a logikus gondolkodás készségének elsajátítása után a nagyobb és még nagyobb gyerekek gondolkodásmódja már egyáltalán nem másabb, mint a felnőtteké. Viszont az a szemléletmód, ami egy fiatal tizenéves és egy idősebb tizenéves sajátja, az tartalmilag igen csak eltér a felnőttek értékrendjétől, szemlélet- és ítéletmódjától.

Nagyon hasznos lenne tehát megértenünk, hogy a kisgyerek nem egy kis felnőtt, hanem egy, a felnőtt embertől értékrendjében, szemlélet- és ítéletmódjában eltérően gondolkodó kisgyerek. Hogy ezzel mit is akarok kifejezni? Elég csak megnézni a gyerekrajzok izgalmas világát. Felnőtt ember nem képes gyerekrajzot produkálni. Elismert és híres grafikusok gyakran próbálják – főleg a plakátokon – utánozni a gyerekrajzokat. Igazán nem kell szakavatott szem hozzá, hogy kiszúrjuk, ezt bizony nem gyerekek rajzolta. A gyerekrajzok nagystílusúak, nagyvonalúak. A rajzolni akaró gyerek bizony bármit lerajzol. A kisgyerek nem úgy szomorú, nem úgy boldog, és nem úgy retten meg, mint egy nagyobb gyerek, vagy főleg, mint egy felnőtt. Ahogyan nem tudunk gyerekrajzot készíteni, ugyanúgy nem tudjuk gyerekszemmel látni a világot, és ugyanúgy nem tudunk gyerekszívvvel érezni.

Egy értelmes első osztályos gyerek, aki még csak hat-hét éves, megérti azt, ha az édesapja észszerű érvekkel elmagyarázza, hogy azért kell jól tanulnia, mert csak a jó tanulókat veszik fel az egyetemre, és egy diplomával könnyebb lesz az élete, mint egy konzervgyári rakodómunkásnak. Ha egy gyerek megkérdezi, mit is jelent az, hogy diploma, azt is megérti, ha elmagyarázzuk neki. Ez az okfejtés azonban a gyerek számára totálisan érdektelen és súlytalan egy meleg nyári napon, amikor a strandolás és a házi feladat között kell választania. Nemcsak hihetetlenül groteszk, hanem tényleg kínzó ostobaság ilyen helyzetben a tanulás mellett dönteni. Ha magyarázni kezdjük a gyerekeknek, vagy éppen próbáljuk rábírní, akkor csak az ellenállását fogjuk fokozni. És nem mellékesen, magunkat is jócskán lejáratjuk. Az apai magyarázat kánikula nélkül is – legyen bármilyen világos és érthető – teljesen érdektelen a kisebb gyerek számára. A kitűzött cél szempontjából már eleve kudarcra ítélt. Ilyenkor gondolati és érzelmi tartalmak egyáltalán szóba sem jöhetnek. Ebben a helyzetben a gyerekekben csak egy „benyomás” vagy csak egy „hangulat” jelenik meg. Nagyon ügyesen kellene őket kérdezgetni hat-nyolc éves korukban, hogy ezt a hangulatot, benyomást egyáltalán szavakba tudják önteni. Ahogy telik-múlik az idő, mindinkább képesek erre, és meg is fogalmazzák magukban, hogy mit is gondolnak – már nem csak „éreznek” – a felnőtt beavatkozások alkalmával.

Szeretnék nekirugaszkodni egy majdnem lehetetlennek tűnő feladatnak: leírni, vagy legalább is érzékeltetni, mit is szeretnék, amikor feltettem a kérdést: „Mifélénk vagyunk?” Nagyon-nagyon sok gyerekkel és felnőttel

is találkozással, nem szokványos, nem a „bejárt” módon igyekezve megközelelni őket, mindig csak visszaköszön az a bizonyos „felnőtt világkép”. Tulajdonképpen azzal, hogy milyen elképzelés, milyen beállítottság, milyen tudattartalmak, milyen evidenciák élnek a felnőttekben a gyerekekről és a gyerek-felnőtt viszonyról.

A legkisebekkel, a csecsemőkkel, az egy-két évesekkel sokkal egyszerűbb a dolog. Etetni, itatni, tisztába kell tenni őket. Legfeljebb azt kell eldönteni, felvegyük-e, ha sír, vagy mennyi tápszert kapjon az anyatejhez. És természetesen nagyon szeretni kell őket. Mert anélkül bizony nem megy.

A nagyobbakkal már sokkal bonyolultabb.

Mindenekelőtt tapasztalható, hogy a gyerekekre panaszkodó szülők – még ha a legnagyobb bizonytalanságban élnek is a nehéz helyzetek megoldását illetően – magától értetődő belső meggyőződés alapján gondolják úgy, hogy az adott helyzetben csak a maguk elgondolásai lehetnek helyesek és használhatók. A gyerekek szempontjait csak a „felnőtt szempontok” szerint tudják észlelni. Nem gondolkodnak el azon, hogy melyik is a helyesebb. Az értetlenül álló felnőtt, aki úgy gondolja, majd a többi felnőttel megpróbálja megoldani a gyermeki problémákat. Ezeken a problémamegoldó megbeszéléseken a gyerek mint egy megoldandó feladat jelenik meg. Róla van szó, de nincs jelen. Még a gondolatait se tudjuk.

Nem is tudhatjuk megérteni, mert csak nagyon kevés felnőtt tud gyerekekésszel gondolkodni. Nem érzi a gyerek érzéseit, nincsenek a gyerekekkel megegyező vágyai, nincsenek a gyerekekkel egyező hangulatai. Ezekről a gyerekdolgozókra alkotott vélekedések, elképzelések a felnőtt személyiség világképéből, értékrendjéből eredeztethető tudattartalmak. Bizony, a klinikai gyakorlatban megszámlálhatatlanul előforduló eset, hogy a bejelentkező szülő panaszkodik. A szülő panasza, hogy a gyerek állandóan vitatkozik. Mire a pszichológus: „És kinek szokott igaza lenni?”. Nagyon gyakran sokként hat már a kérdés is. „Hogyhogy?” – kérdezi a szülő. Fel sem merül benne, hogy egy gyereknek is lehet véleménye. Az meg főleg nem, hogy igaza lehet egy vitában. Egy gyereknek hogyan lehet igaza, ha nincs is mögötte több évtizedes élettapasztalat? Hogyan tudhat bármit is jobban a gyerek, mint a felnőtt? Tudomásul kell venni, hogy egy gyereknek is vannak elképzelései, vágyai, érzelmei és indulatai is. Vagyis, hogy a gyerek is Valaki (így, nagy kezdőbetűvel), számolni kell vele, és a mi magatartásunkból ezt kell, hogy levonja a gyerek. Ne azt vonja le, hogy neki

csak végre kell hajtania azt, amit a felnőtt kitalál, még akkor is, ha ez az ő értékrendjével, hiedelmeivel összeegyeztethetetlennek tűnik.

Sok felnőtt elfelejti, hogy hogyan is gondolkodott egykor gyerekként. Vannak, akik azt is elfelejtik, hogy ők is voltak valamikor gyerekek. A gyerekek lassan, de beletörődnek, hogy a felnőttek mindent tudnak, és mindig igazuk van. Ez után jön majd a kamaszkori lázadás, de az már egy másik történet lesz.

Egy attitűdről, beállítottságról van szó. A felnőtt ember tájékozottabb, tapasztaltabb és felelős ember. De ez nem jelenti, és nem is szabad, hogy azt jelentse, a gyerek szempontjait figyelembe sem kell venni.

A gyerekvilág nagy része nem tud ellenállni a felnőtt nyomásnak. Nincs kiben, nincs miben megkapaszkodnia. Magára marad a felnőttfölénnyel, igen gyakran a korlátoltsággal, ritkán erőszakkal szemben. Így ki sem alakul, vagy megsemmisül bennük az, amit önbecsülésnek nevezünk.

Varga Zoltán látott kiváló gyereksebészt vidáman fecsegni futball-eredményekről bemosakodás közben, mialatt a háta mögött feküdt a műtőasztalon a halálosan rémült gyerek. Jéghideg kezek, lila ajkak. A sebész mindenben megfelelt szakmája követelményeinek. De neki az a műtét jóval az ezredik felett volt, a gyerek életében pedig az első. A sebész tudta, nagyon is jól, hogy a gyerek két hét múlva focizik majd lenn a téren, és azt is tudta, hogy a gyerekek félnek az operációtól. Hol itt a baj? Ez a dolgok rendje? Nem kell ebből nagy ügyet csinálni?

A könyv írója rengeteg ilyet „betört” „behódolt”, vérfagyasztóan illedelmes, „ártatlan gyermeki lélekkel” találkozott. Amikor ezeket a gyerekeket egyenrangú partnerként kezdte kezelni, úgy kezdett velük beszélni, szinte megkukultak. Fel kellett őket rázni, mint a szódában leülepedett sűrű málnaszörpöt. Először értetlenkedve, bátortalanul mosolyogni kezdenek, aztán egyre izgalmasabbá, értelmesebbé válnak – végül, ha elég vagányok – elkezdik komolyan venni a pszichológust. És amikor rájönnek, hogy Varga Zoltán nem egy szokványos, unalmas felnőtt, egyenrangúként kezdenek egymással beszélni és viselkedni. A pszichológus véleménye szerint a kemény felnőttek által idomított gyerekeknél legtöbb esetben már a használat előtti felrázás sem sikerült. Ők már csak egyet tudnak; jól neveltek és illedelmesnek igyekeznek mutatkozni.

Varga Zoltán 2021: *A nehezen nevelhető felnőtt*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.